

Badania w zakresie starszej epoki kamienia w Polsce
w latach 1947-1954

Pierwsze lata okresu powojennego to lata intensywnej odbudowy zniszczonych przez okupanta hitlerowskiego dróg, wsi, miast oraz wszelkich warsztatów pracy, w tym również zakładów naukowo-badawczych i wyższych uczelni. To było przyczyną, że dopiero w 1947 r. ^{Wraz z} ~~Wraz z~~ ^{autor} ~~Wraz z~~ mogli ^{być} ~~być~~ ^{się} ~~się~~ podjąć badania stanowisk paleolitycznych. Podjął je z ramienia Państwowego Muzeum Archeologicznego, które - zgodnie ze swym Statutem - spełniało wówczas rolę centralnego instytutu archeologicznego, planującego, koordynującego i prowadzącego prace badawcze na terenie Polski (3). Badania podjęte w 1947 r. ~~autor~~ ^{on} kontynuował z ramienia tegoż Muzeum w latach 1948 i 1949. Przedmiotem ich były stanowiska lessowe Zwierzyniec I i II, stanowiska jaskiniowe w miejscowości Strzegowa (pow. Olkusz) oraz stanowisko Góra Puławska (pow. Kozienice) - w utworach tarasu erozyjno-akumulacyjnego pra-Wisły (4-11).

W 1950 r. został powołany do życia Zakład Prehistorii Czwartorzędu. Jego kierunek geologiczny zdecydował o włączeniu go do Muzeum Ziemi (4, 6, 10) - instytucji mającej zadania badawcze w zakresie nauk o Ziemi. Projektowane początkowo utworzenie instytutu prehistorii czwartorzędu nie mogło być zrealizowane, a to wobec zupełnego braku pracowników naukowych przygotowanych do pracy badawczej w dziedzinie zagadnień paleolitu. Istniejące bowiem przed wojną, na 4 Uniwersytetach, katedry archeologii przygotowywały, studiujących archeologię, jako przedmiot główny, do pracy w zakresie epok młodszych - przeważnie brązu i żelaza. Utworzenie Zakładu było przeto poważnym osiągnięciem organizacyjnym, otwierającym możliwości wyrównania wysoce niedostatecznej znajomości naszego paleolitu, ^{a zaważaniem} ~~o~~ ^o wyrównania naszego zapóźnienia w dziedzinie badań nad zagadnieniami czasu i warunków przebiegu procesu rozwoju kultury człowieka kopalnego.

Zgodnie z tym, Zakład działalność swoją podjął na podstawie opracowanego przez autora w 1949 r. planu 6-letniego (1950-1955), którego wytycznymi były zadania następujące:

1. praca badawcza terenowa;
2. publikacje materiałów paleolitycznych z okresu międzywojennego oraz wyników badań terenowych bieżących;
3. praca organizacyjna wewnętrzna;
4. szkolenie sił nowych w zakresie starszej epoki kamienia, uzupełniające uniwersyteckie studia archeologii (posiedzenia naukowe, praktyka terenowa i kameralna);
5. realizacja zainicjowanej przez Dra J. Filipa - profesora archeologii na Uniwersytecie Karola w Pradze, oraz Czesosłowacki Instytut Archeologiczny ścisłej współpracy naukowej i badawczej (2) z odpowiednimi zakładami zagranicznymi, przede wszystkim zaś Związku Radzieckiego i państw demokracji ludowej.

Za wyjątkiem postulatu ostatniego, którego realizacja w całej pełni wymagała współdziałania władz powołanych, zadania objęte punktami 1-4 były konsekwentnie realizowane w zakresie możliwości organizacyjno-budżetowych i personalnych, jakimi w tym czasie dysponował Zakład.

Wysunięcie na plan pierwszy prac badawczych terenowych, jako szczególnie ważnego zadania Zakładu, wynikało z pilnej potrzeby wydawnego pomnożenia liczby poprawnie zbadanych stanowisk paleolitycznych różnego wieku i różnego typu, przede wszystkim zaś jaskiniowych i lessowych. Zawartość bowiem kulturowa tych stanowisk ma podstawowe znaczenie dla ustalenia wytycznych badawczych, obejmujących całokształt wielostronnego zagadnienia naszego paleolitu. Istniejące materiały paleolityczne pochodzą głównie z badań dawnych i ich dokumentacja jest przeważnie błędna (4). Pochodzą one z 9 stanowisk jaskiniowych, których namuliska były przedmiotem badań G. Ossowskiego i J. Zawiszy - w latach 1871-1886, W. Kuźniara (geologa) - w 1910r., L. Kozłowskiego - w 1918 r. i S. Krukowskiego - w latach 1918-1919, 1927 i 1936, oraz 5 stanowisk lessowych, zbadanych tylko częściowo w różnym czasie - w latach 1908-1939, przez W. Kuźniara (2 stanowiska i S. Krukowskiego (3 stanowiska).

Materiały uzyskane w wyniku tych badań, jako obciążone poważnymi błędami w oznaczaniach warunków ich występowania, ich stratygrafii i charakteru złożeń oraz jako pochodzące z nielicznych stanowisk, różnych pod względem wieku i przynależności kulturowej - nie dają podstawy do podjęcia nawet próby rekonstrukcji przebiegu procesu rozwoju kultury człowieka kopalnego na terenie Polski. Jest to materiał fragmentaryczny, który może być wykorzystany w przyszłości, w opracowaniach syntetycznych, opartych na wynikach poprawnie przeprowadzonych badań większej liczby stanowisk paleolitycznych.

Prowadzone przez ^{e nnie} ~~autora~~ prace terenowe i kameralne są nastą-

wione wyłącznie na zagadnienia chronologiczne. Mają one na celu dokładne oznaczenie wieku geologicznego zawartości kulturowej badanych stanowisk, jako podstawa datowania kolejnych etapów rozwoju człowieka kopalnego, jego kultury materialnej i duchowej, ^{o raz} oraz ~~pozna-~~nie ważnego czynnika tego rozwoju - warunków przyrodniczych. ~~Metoda~~ ^{Metoda} ~~W~~ toku prac wykopaliskowo-badawczych oraz przy opracowywaniu i interpretacji całości uzyskanych wyników, stosowana jest metoda kompleksyjna: różnych, wzajemnie uzupełniających się kryteriów z zakresu nauk geologicznych, odpowiednio do ujawnionych faktów i związanych z nimi zagadnień.

Szeroki zakres prac badawczych, które się ograniczają się do ustalenia stratygrafii utworów występujących na stanowiskach paleolitycznych, lecz obejmują również tereny przyległe, przyczynia się w sposób wydatny do pogłębienia znajomości czwartorzędu, w szczególności zaś do wyjaśnienia podstawowych zagadnień naszego plejstocenu: ilości i zasięgów zlodowceń oraz stratygrafii i wieku utworów plejstocenских.

Licząc się z faktem istnienia poważnych luk w naszej znajomości prehistorii czwartorzędu, wymagających wypełnienia konkretną treścią, wytyczne działalności naukowo-badawczej Zakładu są następujące:

- 1) planowe i systematyczne badania stanowisk paleolitycznych lessowych i jaskiniowych,
- 2) badania poszukiwawcze stanowisk epipaleolitycznych (kultury rybackiej) na terenach torfowych oraz
- 3) wznowienie badań stanowisk wydmych (paleolitu niżowego i epipaleolitycznych).

Badania tych stanowisk to jedyna droga pozyskania należyte udokumentowanych materiałów, dotyczących: 1) zagadnień chronologicznych paleolitu i przyrodniczych warunków tego okresu (klimatu, flory i fauny), oraz 2) dotyczących zagadnień kulturowych: charakteru zawartości kulturowej i stratygrafii stanowisk paleolitycznych różnego wieku, stosunku poszczególnych faz rozwojowych naszego paleolitu (związków kulturowych, pokrewieństw) do paleolitu krajów sąsiednich i ^{paleolitu} zachodnio-europejskiego oraz ^{wyjściem} roli polskiego obszaru paleolitycznego w rozwoju paleolitu europejskiego.

Z początkiem 1954 r. Zakład Prehistorii Czwartorzędu został przejęty przez Polską Akademię Nauk i jako Zakład Paleolitu włączony do utworzonego w tym czasie Instytutu Historii Kultury Materialnej.

Wobec braku w ogóle pracowników naukowych mogących prowadzić samodzielnie badania stanowisk paleolitycznych oraz pracowników przygotowanych do pracy badawczej w zakresie zagadnień kulturowych

paleolitu i epipaleolitu - działalność naukowo-badawcza Zakładu w latach 1950-1953, poprzedzających włączenie go do I.H.K.M. PAN, była ograniczona do prac terenowych inicjowanych i prowadzonych przez ^{ninie} autora. Koncentrowały się one głównie na terenie Krakowa & okolicy jego. Objęte nimi były przede wszystkim stanowiska paleolityczne lessowe Zwierzyniec I * (odcinki 2 i 3) i II * (odcinek 1) oraz stanowisko dolnopaleolityczne na Skałce Wawelskiej, którego zawartość kulturowa - wyroby krzemienne, występowała w utworach wypełniających lejki krasowe (12). W celu pozyskania materiałów porównawczych oraz w związku z zagadnieniem warunków geomorfologicznych tych stanowisk przeprowadzone zostały poszukiwawczo-orientacyjne badania stratygraficzne w obrębie przyległego odcinka pradoliny Wisły, przedstawiającego wylotową partię Bramy Krakowskiej. Wykonano je w miejscowościach następujących: 1) Przegorzwały (stary kamieniołom) - stanowiska paleolityczne w spagu pokrywy lessowej; 2) Kostrze, 3) Ludwinów (dawna cegielnia nad Wilgą) i 4) Zwierzyniec (dawna cegielnia) - dolny taras akumulacyjny z nadbudową denudacyjno-powodziową (w Ludwinowie - z poziomem flory tundrowej w spagu). Poza tym ^{profesjonalnie} badania stratygraficzne tarasów akumulacyjnych różnego wieku przeprowadzono: 5) w Woli Justowskiej (pradolina Rudawy), 6) Białym Prądniku (pradolina Prądnika) i 7) Dąbiu (dzielnice Krakowa) oraz 8) w Zakrzowie (pow. Kraków) - wysokiego tarasu erozyjno-akumulacyjnego pra-Wisły, ze stanowiskiem wdmowym przemysłu świderskiego w stropie.

Prócz powyżej wymienionych prac terenowych ^{autor} przeprowadził z ramienia Zakładu badania stratygraficzne i konsultacje obiektów następujących: 1) w Strzegowej (pow. Olkusz) - namuliska 7 jaskiń (badania sondażowe, poszukiwawczo-orientacyjne); 2) w Podlesicach (pow. Zawiercie) - konsultacja schroniska skalnego na "Ruskiej Skale" oraz 3) jaskini na pobliskiej skałce "Dziadowa Skała", należącej do wsi Skarżyce, których namuliska zostały rozkopane w 1952 r. przez ^{ani} dr M. i ^{alderow} mgra W. Chmielowskich z ramienia Muzeum Archeologicznego w Łodzi; 4) w Wojcieszowie Górnym (pow. Złotoryja), w kamieniołomie na Górze Połom - konsultacja 6-ciu górnych poziomów kamieniołomu pod kątem widzenia możliwości podjęcia badań stanowisk jaskiniowych (niszczonych na skutek eksploatacji kamieniołomu) oraz badania stratygraficzne wysokiego akumulacyjno-denudacyjnego tarasu pradoliny Kaczawy; 5) w Szelagu (Poznań) - stanowiska interglacjalnego (13); 6) w Antoniowie Małym (pow. Starachowice) ^{- niebony terenowy} stanowiska ^{głównie oryginalne} paleolitycznego ^(badania orientacyjne, rz. 12 km) ~~wezrostu 4-członowego~~; 7) w Olesinku (pow. Łowicz) - poziomu zawierającego materiały osteologiczne kopalne; 8) w Pustelniku (NE Warszawy) - tarasu radzywińskiego z poziomem flory tundrowej w spagu

jego aluwiiów, stanowiących podłoże wydm parabolicznych i stanowisk wydmych.

Z ramienia Zakładu Paleolitu IHKM PAN autor przeprowadził w 1954 r. uzupełniające badania stratygraficzne na odcinku 3^{1m} stanowiska Zwierzyniec I, a na przyległym odcinku 4^{ym} wykonał w jego części południowej prace wykopaliskowe, mające charakter przygotowawczy, przerwane powyżej górnego poziomu kulturowego tego stanowiska. Poza tym autor przeprowadził wstępne, orientacyjne badania stratygraficzne na stanowisku lessowym w Piekarach (pow. Kraków) - na "Okrażku", oraz - również w Piekarach - namuliska komory bocznej jaskini "Nad Galoską".

W dorobku naukowym okresu objętego podanym powyżej zestawieniem prac terenowych poważną pozycję stanowią wyniki naukowe dwukrotnego - w 1947 i 1948 r. - pobytu ^{niego} autora w Czechosłowacji, na zaproszenie Państwowego Instytutu Archeologicznego w Pradze (2), oraz dłuższego pobytu w 1949 r. we Francji - z okazji uczestnictwa w Kongresie "Sédimentation et Quaternaire".

W Czechosłowacji autor miał ^{em} możliwość poznania w terenie stratygrafii znanych stanowisk paleolitycznych lessowych w Předmoście i w Dolnich Vestonicach oraz przeprowadzenia w szeregu miejscowości studiów stratygraficznych lessów morawskich i występujących w okolicy Frági. Cennym uzupełnieniem notatek polowych jest kolekcja pobranych przez ^{e nim} autora próbek lessu, utworów lessowych i gleb kopalnych oraz wyrobów kwarcytowych ze stanowiska Ondratice.

Pobyt we Francji ^{em} autor wykorzystał dla przeprowadzenia, pod przewodnictwem Fr. Bordesa, studiów stratygraficznych w licznych czynnych zwirowniach okolic Paryża i Amiens. W zwirowniach stanowiących przedmiot eksploatacji oraz pokrywających je lessach występują wyroby krzemienne różnego wieku i różnej przynależności przemysłowej: aszelskie, mikockie, lewalduaskie, mustierskie i oryniackie. Ze zwirowni tych pobrane zostały próbki różnych utworów, zwłaszcza lessów. Na zaproszenie Prof. R. Vaufreya, wyniki swych studiów stratygraficznych autor przedstawił w l'Institut de Paléontologie Humaine w Paryżu. Zaabsorbowanie sprawami organizacyjnymi Zakładu oraz bieżącymi pracami terenowymi i kameralnymi uniemożliwiło ^{em} autorowi dotychczas opracowanie i opublikowanie wyników ^{mi} jego studiów stratygraficznych w Czechosłowacji i we Francji.

x

Prace badawcze terenowe ^{em} autora dały w wyniku olbrzymi materiał dokumentacyjny. Na jego całość składają się materiały dwojakiego

rodzaju: pochodzące z badań ^{istotnych} ~~stanowisk~~ obiektów, mające dla ich charakterystyki i problematyki znaczenie podstawowe, i te przeważają, oraz materiały pomocnicze, pochodzące z badań uzupełniających, prowadzonych bądź na terenie otaczającym obiekt badany, bądź na terenach różnych - zależnie od zakresu zagadnień ujawnionych w toku badań danego obiektu, do wyjaśnienia których mają się one przyczynić. Badania terenowe uzupełniające są, z natury rzeczy, badaniami geologicznymi, dotyczą bowiem zagadnień stratygraficzno-chronologicznych i geomorfologicznych. Są to podstawowe zagadnienia stanowisk paleolitycznych. Wyjaśnienie ich wymaga stosowania w badaniach tych stanowisk metod geologicznych i również pobierania prób różnych utworów, które zostają poddane szczegółowym badaniom laboratoryjnym. To też w materiałach pochodzących z ^{nielicznych} badań terenowych, ~~autor~~, najściślej związanych z powyżej wymienionymi zagadnieniami naszego paleolitu, przeważają materiały geologiczne.

Z przyczyn od ^{nielicznych} ~~autor~~ niezależnych, bo wynikających z niezapewnienia Zakładowi niezbędnych warunków organizacyjnych i rozwojowych, oraz niedostatecznego dotowania zaplanowanych przez Zakład prac badawczych terenowych, które te fakty są dowodem niedoceniańa wysoce niekorzystnych dla Nauki polskiej skutków odziedziczonego po okresie niewoli i po okresie międzywojennym bardzo poważnego zapóźnienia naszego w dziedzinie badań paleolitycznych, miarą którego jest m.in. obecny katastrofalny brak kadr specjalistów w tej dziedzinie - ^{autor} ~~autor~~ miał ^{em} możliwość prowadzenia systematycznych badań na jednym tylko stanowisku paleolitycznym o bogatej zawartości kulturowej, mianowicie - na wielopoziomym stanowisku paleolitycznym lessowym Zwierzyniec I w Krakowie. Badania tego stanowiska nie zostały ukończone. Zbadane zostały dotychczas 3 odcinki. Ujawniły one fakty nowe z zakresu zagadnień stratygraficznych i paleoklimatycznych (15); sygnalizuje je publikacja zawierająca wyniki badań 1-go odcinka (6,7). Wobec nieukończenia badań oraz ogromu i różnorodności materiałów uzyskanych w wyniku dotychczasowych prac wykopaliskowo-badawczych na tym stanowisku, które wymagają szczegółowego przestudiowania i opracowania kameralnego - na razie ^{em} ~~autor~~ nie jest w stanie dać syntetycznej charakterystyki tego stanowiska.

W 1952 r. ^{em} ~~autor~~ ukończył badania stratygraficzne wysokiego tarasu pra-Wisły w Górze Bukawskiej (pow. Kozienice), w złożach którego znajdowały się materiały kulturowe stanowiska środkowo-oryniackiego. Wyniki ^{em} ~~autor~~ badań tego tarasu, w postaci szeregu szurfów i szybików, były przez ^{em} ~~autor~~ demonstrowane w terenie (wrzesień 1952 r.) uczestnikiem XXV Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geologicznego, który był po-

święcony zagadnieniom czwartorzędu w Polsce (8), a ponadto - autor przedstawił ^{em} je w publikacji specjalnej (11).

Przeprowadzone w 1952 r. badania w żwirowni Szeląga (Poznań) miały na celu wyjaśnienie warunków stratygraficznych występującego w spodzie wykopu tej żwirowni interglacjalnego poziomu torfowo-gy-tiowego oraz nadległej serii jeziorowo-fluwialnej, z której pochodzi znalezisko wyrobów paleolitycznych. Wyniki badań zostały opracowane i ~~oddane do publikacji~~ ^{opublikowane} (13).

Wymienione powyżej publikacje (6,7,11), następnie - publikacja dolno-paleolitycznego stanowiska na Skałce Wawelskiej (12) oraz publikacja sygnalizująca, m.in., wyniki badań namulisk jaskiniowych w Strzegowej (9,10), prezentują jedynie niewielką część bogatego dorobku naukowego w zakresie zagadnień stratygraficzno-chronologicznych paleolitu i plejstocenu, uzyskanego w wyniku prac badawczych terenowych prowadzonych planowo i systematycznie od 1947 r. Na opracowanie i publikację oczekują wyniki badań stratygraficznych, przeprowadzonych na peryferiach i w okolicy Krakowa (Przegorzały, Ludwinów, Biały Prądnik, Dąbie, Kostrze, Zakrzów) oraz na innych terenach - w Antonio-wie Małym, Pastelniku i Olesinku; ponadto - z okresu międzywojennego - wyniki badań stanowisk paleolitycznych w Horodku i Marianówce ko-ło Równego (Wołyń) oraz wyniki badań stratygraficznych, przeprowadzo-nych na peryferiach Warszawy (Zoliborz, Bielany-Młociny, Szczęśliwi-ce), w Zaciszu - wojew. Białostockie i w szeregu miejscowości nad dolną Wisłą (stanowiska z fauną eemską).

Zestawienie to obejmuje miejscowości, z których pochodzą ma-teriały wymagające w pierwszej kolejności opracowania i publikacji. Materiały te bowiem dotyczą zagadnień, w wyjaśnieniu których prehi-istoria plejstocenu jest bezpośrednio zainteresowana. Jest to dosta-tecznie poważny powód objęcia tych materiałów planem bieżących prac kameralnych Zakładu. Publikacje materiałów pochodzących z badań przedwojennych zapoczątkowała praca ~~autora~~ ^{autor}, poświęcona zagadnieniu wieku wydm (14). Podsumowuje ona wyniki badań stratygraficznych wydm niżowych i uzupełnia je nieopublikowanymi (z lat 1921-1928) wynika-mi badań wydm i piasków wydmowych ("wydm kopalnych") w pradolinie Kamienny. (odcinek Skarżysko-Kamienna - Kunów) i Drzewiczki (NKońs-kich). Praca ta ~~autor~~ ^{była przygotowana} ~~przeprzetworzona~~ w związku z propozycją prof. dra R. Galona przedstawienia referatu na Konferencji poświęconej zagad-nieniu wydm óródładowych, które została zorganizowana w Toruniu ~~(X. 1954 r.)~~ (X. 1954 r.) przez miejscowy Oddział Polskiego Towarzystwa Geo-graficznego.

naprawione przez autora

Podany tu przegląd prac terenowych obejmuje wyłącznie badania ~~autora~~. Fakt ten jest wynikiem, niestety, braku specjalistów w zakresie paleolitu, mogących prowadzić samodzielnie prace badawcze terenowe, nie zaś mające na celu jedynie eksplorację zawartości kulturowej stanowisk jaskiniowych, lessowych i wydmych. W zakończeniu nie można nie dać oceny objętych tym przeglądem prac badawczych terenowych, która odpowiadałaby na pytanie: co istotnego charakteryzuje prowadzone w Polsce badania w zakresie paleolitu?

Istotnym w tych badaniach jest uznanie ich, za są badaniami geologicznymi, stosującymi w pracy terenowej metodę makro- i mikrostratygraficzną, wyposażoną w kryteria z zakresu geologii dynamicznej, sedimentologii, częściowo petrografii, kriologii, geomorfologii - przy stosunku do artefaktów paleolitycznych jak do skamielin, których charakter rozmieszczenia w złożu oraz stan zachowania traktowane są jako ważne pomocnicze kryteria geologiczne. Następnie: istotnym w tych badaniach jest to, że ~~xxxxxxx~~ wyniki badań stratygraficznych danego stanowiska paleolitycznego są uzupełniane wynikami badań stratygraficznych i geomorfologicznych, prowadzonych *na terenach* w celu uzyskania niezbędnych nawiązań oraz dokładnego datowania danego stanowiska. Wreszcie - trzecią istotną cechą tych badań jest to, że czynią one załość warunkowi, który zapewni *najlepsze* wyniki, warunkowi kumulacji przez prowadzącego badania stanowisk paleolitycznych specjalności geologa plejstocenis-ty i systematyka wyrobów krzeniennych paleolitycznych. Oczywiście, niemniej korzystne wyniki dałyby badania zespołowe, pod warunkiem, że geolog plejstocenis-ty byłby stale obecny na danym stanowisku, że prowadziłby jego badania w zakresie zagadnień sedimentologicznych i stratygraficzno-chronologicznych, bazując je na szerokim tle lokalnych stosunków stratygraficznych i geomorfologicznych.

Gdyby nasuwały się wątpliwości, czy badania stanowisk paleolitycznych winny mieć przede wszystkim charakter badań geologicznych, to na ~~to~~ pytanie *niech* odpowie przykład badań stanowisk Góra Puławska (11), Zwierzyniec I (7) i Wawel (12) oraz stanowisk wydmych (14). Sprawa jakiego są one wieku geologicznego ma podstawowe znaczenie dla zagadnień kulturowych. Powstaje jednak pytanie: na jakiej podstawie, w oparciu o jakie bezsporne fakty, według którego z istniejących schematów podziału naszego plejstocenu oznaczać wiek stanowisk paleolitycznych? Podobna trudność istnieje nie tylko u nas, a to wobec rozbieżności poglądów na zagadnienia liczby i zasięgu zlodowaceń, ~~które~~ ich nasunięć powrotnych i stadiów receywnych, wieku utworów interglacjalnych, i interstadialnych ~~oraz~~ *oraz* peryglacjalnych (np. lessu), wieku tarasów akumulacyjnych i tp. Są to zagadnienia otwarte i do wyjaśnienia ich poważnie przyczynić się mogą badania stanowisk paleolitycznych, traktowanych jako obiekty geologiczne.

-9-

L I T E R A T U R A

1. DYLIK J., CHMIELEWSKA M., CHMIELEWSKI W. Badania osadów jaskiniowych w Działowej Skale. Biuletyn Peryglacjalny Nr 1. Łódź 1954. Łódzkie Tow. Naukowe.
2. SAWICKI L. Współpraca naukowa Czechosłowacko-Polska w dziedzinie archeologii przedhistorycznej. Sprawozdania P.M.A., t.I. Warszawa 1948.
3. SAWICKI L. Państwowe Muzeum Archeologiczne. /Okres międzywojenny, okupacji i lata 1945-1947/. Sprawozdania P.M.A., t.I. Warszawa 1948
4. SAWICKI L. Rozwój badań w zakresie prehistorii Czwartorzędu w Polsce. Stan obecny i wytyczne na przyszłość. Sprawozdania P.M.A., t.II. Warszawa 1949.
5. SAWICKI L. Wyniki badań obozowiska myśliwców z epoki lodowcowej na Zwierzyńcu w Krakowie. Archeologické Rozhledy, c.1-2, 1949. Praha 1949
6. SAWICKI L. Les conditions climatiques de la période d'accumulation du loess supérieur aux environs de Cracovie. Sédimentation et Quaternaire, France, 1949. Bordeaux 1951.
7. SAWICKI L. Warunki klimatyczne akumulacji lessu młodszego w świetle wyników badań stratygraficznych stanowiska paleolitycznego lessowego na Zwierzyńcu w Krakowie. Z badań Czwartorzędu w Polsce, t.2. Warszawa 1952.
8. SAWICKI L. Stratygrafia wysokiego tarasu erozyjno-akumulacyjnego pra-Wiśły w Górze Puławskiej. Przewodnik wycieczkowy XXV Zjazdu Pol.Tow.Geologicznego w Warszawie w dniach 20-24 września 1952 r., poświęconego zagadnieniom Czwartorzędu w Polsce. Warszawa 1952.
9. SAWICKI L. Stan badań nad wiekiem człowieka kopalnego w Polsce. Acta Geologica Polonica, vol.III/1. Warszawa 1953.
10. SAWICKI L. Present state of research in Poland to the geological age of Fossil Man in Poland. Congrès Géologique International. Comptes rendu de la XIX-e session Alger 1952. Alger 1953.
11. SAWICKI L. Stratygrafia wysokiego tarasu erozyjno-akumulacyjnego pra-Wiśły w Górze Puławskiej. Acta Geologica Polonica, vol.IV/3. Warszawa 1954
12. SAWICKI L. Stanowisko paleolitu dolnego na Wawelu. Studia do dziejów Wawelu, t.I, 1954. Kraków 1954.
13. SAWICKI L. Stratygrafia interglacjału Szelaga pod Poznaniem. Acta Geologica Polonica, vol.V/1. Warszawa 1955.
14. SAWICKI L. Zagadnienie wieku wyd. Czasopismo Geograficzne, t. Warszawa-Wrocław 1955.
15. SZAFER W. Stratygrafia plejstocenu w Polsce na podstawie florystycznej. Rocznik Pol.Tow.Geologicznego, t.XXIII/1 za r.1952. Kraków 1953.
16. - Sprawozdanie ze Zjazdu naukowego poświęconego zagadnieniom plejstocenu. Starunia Nr 21. Kraków 1946.

Badania w zakresie starszej epoki kamienia w Polsce
w latach 1947-1954

Pierwsze lata okresu powojennego to lata intensywnej odbudowy zniszczonych przez okupanta hitlerowskiego dróg, wsi, miast oraz wszelkich warsztatów pracy, w tym również zakładów naukowo-badawczych i wyższych uczelni. To było przyczyną, że dopiero w 1947 r. autor mógł podjąć badania stanowisk paleolitycznych. Podjął je z ramienia Państwowego Muzeum Archeologicznego, które - zgodnie ze swym Statutem - spełniało wówczas rolę centralnego instytutu archeologicznego, planującego, koordynującego i prowadzącego prace badawcze na terenie Polski (3). Badania podjęte w 1947 r. autor kontynuował z ramienia tegoż Muzeum w latach 1948 i 1949. Przedmiotem ich były stanowiska jaskiniowe w miejscowości Strzegowa (pow. Olkusz), stanowiska lessowe Zwierzyniec I i II w Krakowie oraz stanowisko Góra Puławska (pow. Kozienice) - w utworach tarasu erozyjno-akumulacyjnego pra-Wisły (2-14).

W 1950 r. został powołany do życia Zakład Prehistorii Czwartorzędu. Jego kierunek geologiczny zdecydował o włączeniu go do Muzeum Ziemi (4, 6, 14) - instytucji mającej zadania badawcze w zakresie nauk o Ziemi. Projektowane początkowo utworzenie instytutu prehistorii czwartorzędu nie mogło być zrealizowane, a to wobec zupełnego braku pracowników naukowych przygotowanych do pracy badawczej w dziedzinie zagadnień paleolitu. Istniejące bowiem przed wojną, na 4 Uniwersytetach, katedry archeologii przygotowywały, studiujących archeologię jako przedmiot główny, do pracy w zakresie epok młodszych - przeważnie brązu i żelaza. Utworzenie Zakładu było przeto poważnym osiągnięciem organizacyjnym, otwierającym możliwości wyrównania wysoce niedostatecznej znajomości naszego paleolitu, a w konsekwencji - wyrównania naszego zapóźnienia w dziedzinie badań nad zagadnieniami czasu i warunków przebiegu procesu rozwoju kultury człowieka kopalnego.

Zgodnie z tym, Zakład działalność swoją podjął na podstawie opracowanego przez autora w 1949 r. planu 6-letniego (1950-1955), którego wytycznymi były zadania następujące:

Wzrosty i
Kiel. w. 1949, 12

1. P. M. A. - Sprawozd.
t. 3

1. praca badawcza terenowa;
2. publikacja materiałów paleolitycznych z okresu międzywojennego

3. Archeol. Katedra

2- Katedra badań : Leonard P. M. A., 4- Leszczynki, 5- Harcerski kłopot, P. 25, 6- Harcerski kłopot, 7- Present state - 8- Stanowiska w pow. Olkusz - Góra Puławska

nego oraz wyników badań terenowych bieżących;

3. praca organizacyjna wewnętrzna;

4. szkolenie sił nowych w zakresie starszej epoki kamienia, uzupełniające uniwersyteckie studia archeologii (posiedzenia naukowe, praktyka terenowa i kameralna);

5. realizacja zainicjowanej przez dra J. Filipa - profesora archeologii na Uniwersytecie Karola w Pradze, oraz Czechosłowacki Instytut Archeologiczny ścisłej współpracy naukowej i badawczej z odpowiednimi zakładami zagranicznymi, przede wszystkim zaś Związku Radzieckiego i państw demokracji ludowej.

Za wyjątkiem postulatu ostatniego, którego realizacja w całej pełni wymagała współdziałania władz powołanych, zadania objęte punktami 1-4 były konsekwentnie realizowane w zakresie możliwości organizacyjno-budżetowych i personalnych, jakimi w tym czasie dysponował Zakład.

Wysunięcie na plan pierwszy prac badawczych terenowych, jako szczególnie ważnego zadania Zakładu, wynikało z pilnej potrzeby wydatnego pomnożenia liczby poprawnie zbadanych stanowisk paleolitycznych różnego wieku i różnego typu, przede wszystkim zaś - jaskiniowych i lessowych. Zawartość bowiem kulturowa tych stanowisk ma podstawowe znaczenie dla ustalenia wytycznych badawczych, obejmujących całokształt wielostronnego zagadnienia naszego paleolitu. Istniejące materiały paleolityczne pochodzą głównie z badań dawnych i ich dokumentacja jest przeważnie błędna. Pochodzą one z 9 stanowisk jaskiniowych, których namuliska były przedmiotem badań G. Ossowskiego i J. Zawiszy - w latach 1871-1886, W. Kuźniara (geologa) - w 1910 r., L. Kozłowskiego - w 1918 r. i S. Krukowskiego - w latach 1918-1919, 1927 i 1936, oraz 5 stanowisk lessowych, zbadanych tylko częściowo w różnym czasie - w latach 1908-1939, przez W. Kuźniara (2 stanowiska) i S. Krukowskiego (3 stanowiska).

Materiały uzyskane w wyniku tych badań, jako obciążone poważnymi błędami w oznaczeniach warunków ich występowania, ich stratygrafii i charakteru złoża oraz jako pochodzące z nielicznych stanowisk, różnych pod względem wieku i przynależności kulturowej - nie dają podstawy do podjęcia nawet próby rekonstrukcji przebiegu procesu rozwoju kultury człowieka kopalnego na terenie Polski. Jest to materiał fragmentaryczny, który może być wykorzystany w przyszłości, w opracowaniach syntetycznych, opartych na wynikach poprawnie przeprowadzonych badań większej liczby stanowisk paleolitycznych.

Prowadzone przez autora prace terenowe i kameralne są nastawione wyłącznie na zagadnienia chronologiczne. Mają one na celu dokład-

ne oznaczenie wieku geologicznego zawartości kulturowej badanych stanowisk, jako podstawy datowania kolejnych etapów rozwoju człowieka ko-
palnego, jego kultury materialnej i duchowej, oraz poznania ważnego
czynnika tego rozwoju - warunków przyrodniczych. Zgodnie z tym, w to-
ku prac wykopaliskowo-badawczych oraz przy opracowywaniu i interpre-
tacji całości uzyskanych wyników, stosowana jest metoda kompleksyjna:
różnych, wzajemnie uzupełniających się kryteriów z zakresu nauk geo-
logicznych, odpowiednio do ujawnionych faktów i związanych z nimi za-
gadnień.

Szeroki zakres prac badawczych, które nie ograniczają się do u-
stalania stratygrafii utworów występujących na stanowiskach paleoli-
tycznych, lecz obejmują również tereny przyległe, przyczynia się w
sposób wydatny do pogłębienia ~~naszej~~ znajomości czwartorzędu, w szcze-
gólności zaś do wyjaśnienia podstawowych zagadnień naszego plejstocenu:
^{lodoz, zamykany lodowcami} stratygrafii i wieku utworów plejstocenijskich, oraz ~~zasięgów i wie-~~
~~ku utworów lodowcowych.~~

Licząc się z faktem istnienia poważnych luk w naszej znajomości
prehistorii czwartorzędu, wymagających wypełnienia konkretną treścią,
wytyczne działalności naukowo-badawczej Zakładu są następujące:

- 1) planowe i systematyczne badania stanowisk paleolitycznych
lessowych i jaskiniowych,
- 2) badania poszukiwawcze stanowisk epipaleolitycznych (kultury
rybackiej) na terenach torfowych oraz
- 3) wznowienie badań stanowisk wydmych (paleolitu niżowego i
epipaleolitycznych).

Badania tych stanowisk to jedyna droga pozyskania należycie u-
dokumentowanych materiałów, dotyczących zagadnień (1) chronologicz-
ných paleolitu, jak również warunków przyrodniczych tego okresu (kli-
matu, flory i fauny), oraz 2) kulturowych: charakteru zawartości kul-
turowej i stratygrafii stanowisk paleolitycznych różnego wieku, sto-
sunku poszczególnych faz rozwojowych naszego paleolitu (związków kul-
turowych, pokrewieństw) do paleolitu krajów sąsiednich i zachodnio-eu-
ropejskiego oraz roli polskiego obszaru paleolitycznego w rozwoju pa-
leolitu europejskiego.

Z początkiem 1954 r. Zakład Prehistorii Czwartorzędu został prze-
jęty przez Polską Akademię Nauk i jako Zakład Paleolitu włączony do
utworzonego w tym czasie Instytutu Historii Kultury Materialnej.

Wobec braku w ogóle pracowników naukowych mogących prowadzić
samodzielnie badania stanowisk paleolitycznych oraz pracowników przy-
gotowanych do pracy badawczej w zakresie zagadnień kulturowych pale-
olitu i epipaleolitu - działalność naukowo badawcza Zakładu w latach
1950-1953, poprzedzających włączenie go do I.H.K.M. PAN, była ograni-

czona do prac terenowych inicjowanych i prowadzonych przez autora. Koncentrowały się one głównie na terenie Krakowa i okolicy jego. Objęte nimi były przede wszystkim stanowiska paleolityczne lessowe Zwierzyniec I - odcinki 2 i 3 (7) i II - odcinek 1, oraz stanowisko dolnopaleolityczne na Skałce Wawelskiej, którego zawartość kulturowa - wyroby krzemienne, występowała w utworach wypełniających lejki krasowe (8). W celu pozyskania materiałów porównawczych oraz w związku z zagadnieniem warunków geomorfologicznych tych stanowisk przeprowadzone zostały poszukiwawczo-orientacyjne badania stratygraficzne w obrębie przyległego odcinka pradoliny Wisły, przedstawiającego wylotową partię Bramy Krakowskiej. Wykonano je w miejscowościach następujących: 1) Przegorzały (stary kamieniołom) - stanowisko paleolityczne w spógu pokrywy lessowej; 2) Kostrzeż, 3) Ludwinów (dawna cegielnia nad Wilgą), 4) Zwierzyniec (dawna cegielnia) - dolny taras akumulacyjny z nadbudową denudacyjno-powodziową (w Ludwinowie - z poziomem flory tundrowej w spągu). Poza tym badania stratygraficzne tarasów akumulacyjnych różnego wieku przeprowadzono: 5) w Woli Justowskiej (pradolina Rudawy), 6) Białym Prądniku (pradolina Prądnika) i 7) Dąbiu (dzielnice Krakowa) oraz 8) wysokiego tarasu erozyjno-akumulacyjnego pra-Wisły, ze stanowiskiem wydmowym przemysłu świderskiego w strpie, w Zakrzowie (pow. Kraków).

Prócz powyżej wymienionych prac terenowych autor przeprowadził z ramienia Zakładu badania stratygraficzne i konsultacje obiektów następujących: 1) w Strzegowej (pow. Olkusz) - namuliska 7 jaskiń (badania sondażowe, poszukiwawczo-orientacyjne); 2) w Podlesicach (pow. Zawiercie) - konsultacja schroniska skalnego na "Ruskiej Skale" oraz 3) jaskini na pobliskiej skałce "Dziadowa Skała", należącej do wsi Skarżyc, których namuliska zostały rozkopane w 1952 r. przez dr M. i mgra W. Chmielewskich z Miejskiego Muzeum Archeologicznego w Łodzi; 4) w Wojcieszowie Górnym (pow. Złotoryja), - konsultacja górnych 6-ciu poziomów kamieniołomu na "Górze Połom" pod kątem widzenia możliwości podjęcia badań stanowisk jaskiniowych (niszczonych na skutek eksploatacji kamieniołomu) oraz badania stratygraficzne wysokiego akumulacyjno-denudacyjnego tarasu pradoliny Kaczawy; 5) w Szelagu (Poznań) - stanowiska interglacjalnego (9); 6) w Antoniowie Małym (pow. Starachowice) - stanowiska paleolitycznego (rzekomo lessowego); 7) w Olesinku (pow. Łowicz) - poziomu zawierającego materiały osteologiczne kołpalne; 8) w Pustelniku (NE Warszawy) - tarasu radzywińskiego z poziomem flory tundrowej w spągu jego aluwii, stanowiących podłoże wydm parabolicznych i stanowisk wydmowych.

Z ramienia Zakładu Paleolitu IHKM PAN autor przeprowadził w 1954 r. uzupełniające badania stratygraficzne na odcinku 3 stanowiska Zwierzyniec I, a na przyległym odcinku 4 wykonał w jego części po-

dalej:
mieszkań

2

górnym

rudniowej prace wykopaliskowe, mające charakter przygotowawczy, przerwane powyżej górnego poziomu kulturowego tego stanowiska. Poza tym autor przeprowadził wstępne, orientacyjne badania stratygraficzne na stanowisku lessowym w Piekarach (pow. Kraków) - na "Okrażku", oraz - również w Piekarach - namuliska komory bocznej jaskini "Nad Galoską".

W dorobku naukowym okresu objętego podanym powyżej zestawieniem prac terenowych poważną pozycję stanowią wyniki naukowe dwukrotnego - w 1947 i 1948 r. - pobytu autora w Czechosłowacji na zaproszenie Państwowego Instytutu Archeologicznego w Pradze (10), oraz dłuższego pobytu w 1949 r. we Francji - z okazji uczestnictwa w Kongresie "Sédimentation et Quaternaire" (2).

W Czechosłowacji autor miał możność poznania w terenie stratygrafii znanych stanowisk paleolitycznych lessowych w Przedmościu i w Dolnich Vestonicach oraz przeprowadzenia w szeregu miejscowości studiów stratygraficznych lessów morawskich i występujących w okolicy Pragi. Cennym uzupełnieniem notatek polowych jest kolekcja pobranych przez autora próbek lessu, utworów lessowych i gleb kopalnych oraz wyrobów kwarcytowych ze stanowiska Ondratice.

Pobyt we Francji autor wykorzystał dla przeprowadzenia, pod przewodnictwem Fr. Bordesa, studiów stratygraficznych w licznych czynnych żwirowniach okolic Paryża i Amiens. W żwirach stanowiących przedmiot eksploatacji oraz pokrywających je lessach występują wyroby krzemienne różnego wieku i różnej przynależności przemysłowej: aszelskie, mikockie, lewalluaskie, mustierskie i oryniackie. Ze żwirowni tych pobrane zostały próbki różnych utworów, zwłaszcza lessów. Na zaproszenie Prof. R. Vaufreya, wyniki swych studiów stratygraficznych autor przedstawił w l'Institut de Paléontologie Humaine w Paryżu. Zaabsorbowanie sprawami organizacyjnymi Zakładu oraz bieżącymi pracami terenowymi i kameralnymi uniemożliwiło autorowi dotychczas opracowanie i opublikowanie wyników jego studiów stratygraficznych w Czechosłowacji i we Francji.

x

Prace badawcze terenowe autora dały w wyniku olbrzymi materiał dokumentaryczny. Na jego całość składają się materiały dwojakiego rodzaju: pochodzące z badań konkretnych obiektów, mające dla ich charakterystyki i problematyki znaczenie podstawowe, i te przeważają, oraz materiały pomocnicze, pochodzące z badań uzupełniających, prowadzonych bądź na terenie otaczającym obiekt badany, bądź na terenach różnych - zależnie od zakresu zagadnień ujawnionych w toku badań danego obiektu, do wyjaśnienia których mają się one przyczynić. Badania te-

renowe uzupełniające są, z natury rzeczy, badaniami geologicznymi, dotyczą bowiem zagadnień stratygraficzno-chronologicznych i geomorfologicznych. Są to podstawowe zagadnienia stanowisk paleolitycznych. Wyjaśnienie ich wymaga stosowania w badaniach tych stanowisk metod geologicznych i również pobierania prób różnych utworów, które zostają poddane szczegółowym badaniom laboratoryjnym. To też w materiałach pochodzących z badań terenowych autora, najściślej związanych z powyżej wymienionymi zagadnieniami naszego paleolitu, przeważają materiały geologiczne.

Z przyczyn od autora niezależnych, bo wynikających z niezapewnienia Zakładowi niezbędnych warunków organizacyjnych i rozwojowych, oraz niedostatecznego dotowania zaplanowanych przez Zakład prac badawczych terenowych, które to fakty są dowodem niedoceny i niekorzystnych dla Nauki polskiej skutków odziedziczonego po okresie niewoli i po okresie międzywojennym bardzo poważnego zapóźnienia naszego w dziedzinie badań paleolitycznych, miarą którego jest m.in. obecny, katastrofalny brak kadr specjalistów w tej dziedzinie - autor miał możliwość prowadzenia systematycznych badań na jednym tylko stanowisku paleolitycznym o bogatej zawartości kulturowej, mianowicie - na wielopoziomym stanowisku paleolitycznym lessowym Zwierzyniec I w Krakowie. Badania tego stanowiska nie zostały ukończone. Zbadane zostały dotychczas 3 odcinki. Ujawniły one fakty nowe z zakresu zagadnień stratygraficznych i paleoklimatycznych (15); ^{sygnalizuje je publikacja} ~~które jako wyniki~~ ^{z zakresu paleoklimatologii i paleogeografii} badań odcinka 1 zostały opublikowane (7). Wobec nieukończenia badań oraz ogromu i różnorodności materiałów uzyskanych w wyniku dotychczasowych prac wykopaliskowo-badawczych na tym stanowisku, które wymagają szczegółowego przestudiowania i opracowania kameralnego - na razie autor nie jest w stanie dać syntetycznej charakterystyki tego stanowiska.

W 1952 r. autor ukończył badania stratygraficzne wysokiego tarasu pra-Wisły w Górze Puławskiej (pow. Kozienice), w złożach którego znajdowały się materiały kulturowe stanowiska środkowo-oryniackiego. wyniki badań tego tarasu, w postaci szeregu szurfów i szybików, były przez autora demonstrowane w terenie (wrzesień 1952) uczestnikom XXV Zjazdu Polskiego Towarzystwa Geologicznego, który był poświęcony zagadnieniom czwartorzędu w Polsce (12), a ponadto - autor przedstawił je w publikacji specjalnej (11).

Przeprowadzone w 1952 r. badania w żwirowni Szelaga (Poznań) miały na celu wyjaśnienie warunków stratygraficznych występującego w spodzie wykopu tej żwirowni interglacjalnego poziomu torfowo-gytlowego oraz nadległej serii jeziorowo-fluwialnej, z której pochodzi znalezisko wyrobów paleolitycznych. Wyniki badań zostały opracowane i oddane do publikacji (14).

11) Kaps - Stalys. Rocznik P.T.G., 12) Sprawozdanie XXV Zjazdu P.T.G.

Wymienione powyżej ~~które~~ publikacje ^{autor} (6,7,11), następnie - publikacja dolnopaleolitycznego stanowiska na Skałce Wawelskiej (12) oraz publikacja sygnalizująca, m.in., wyniki badań namulisk jaskiniowych w Strzegowej (9,10), prezentują jedynie niewielką część bogatego dorobku naukowego w zakresie zagadnień stratygraficzno-chronologicznych paleolitu i plejstocenu, uzyskanego w wyniku prac badawczych terenowych prowadzonych planowo i systematycznie od 1947 r. Na opracowanie i publikację oczekują wyniki badań stratygraficznych, przeprowadzonych na peryferiach i w okolicy Krakowa (Przegorzały, Ludwinów, Białe Prądnik, Dąbie, Kostrze, Zakrzów) oraz na innych terenach - w Antoniewie Małym Pustelniku i Olesinku; ponadto - z okresu międzywojennego - wyniki badań stanowisk paleolitycznych w Horodku i Marianówce koło Równego (Wołyń) oraz wyniki badań stratygraficznych, przeprowadzonych na peryferiach Warszawy (Żoliborz, Bielany-Młociny, Szczęśliwice), w Zaciszu wojew. Białostockie i w szeregu miejscowości nad dolną Wisłą (stanowiska z fauną eemską).

Zestawienie to obejmuje miejscowości, z których pochodzą materiały wymagające w pierwszej kolejności opracowania i publikacji. Materiały te bowiem dotyczą zagadnień, w wyjaśnieniu których prehistoria plejstocenu jest bezpośrednio zainteresowana. Jest to dostatecznie poważny powód objęcia tych materiałów planem bieżących prac kameralnych Zakładu. Oczywiście - ich zakres i wyniki efektywne zależą od tego czy w najbliższym czasie zapewnione zostaną Zakładowi niezbędne warunki organizacyjne (powiększenie składu personalnego, wyposażenie naukowe, techniczne i meblowe, biblioteka, stała współpraca paleontologów, paleobotanika i petrografa). Od zapewnienia tych warunków zależy, w dużej mierze również wykonanie planu prac wykopaliskowo-badawczych i poszukiwawczo-orientacyjnych, których przedmiotem byłyby różnego typu stanowiska paleolityczne i epipaleolityczne.

Publikację materiałów pochodzących z badań przedwojennych zapoczątkowała praca autora, poświęcona zagadnieniu wieku wydm (14). Podsumowuje ona wyniki badań stratygraficznych wydm niżowych i uzupełnia je nieopublikowanymi ^(z lat 1921-1928) wynikami badań wydm i piasków wydmowych ("wydm kopalnych") (~~z lat 1921-1928~~), w pradolinach Kamienny (odcinek Skarżysko-Kamienna - Kunów) i Drzewiczki (N Końskich). Pracę tę autor przygotował ^{na wniosek} na propozycję prof. dra R. Galona przedstawienia referatu na Konferencji poświęconej zagadnieniu wydm śródlądowych, która została zorganizowana w Toruniu (10-11.X.1954 r.) przez miejscowy Oddział Polskiego Towarzystwa Geograficznego.

Wśród materiałów przedwojennych, które wymagają przynajmniej uzupełnienia enigmatycznych metryk polowych, w jakie są zaopatrzone, oznaczeniami dokładnej lokalizacji oraz warunków stratygraficznych i cha-

rakteru złoża - są materiały paleolityczne S.Krukowskiego (z lat 1919-1939). Są one liczne - stanowią zawartość ok. 40 skrzyń, a pochodzą z kilku stanowisk jaskiniowych jury Krakowsko-Częstochowskiej oraz z paru stanowisk lessowych (Piekary, Przemysł) i in. (Góra Puławska, Antoniów Mały). Podobnego uzupełnienia etykiet polowych wymagają również materiały krzemienne pochodzące z eksploracji S.Krukowskiego licznych stanowisk wydmych. Utrzymanie dotychczasowego stanu rzeczy grozi trwałym, poważnym obniżeniem wartości naukowej tych materiałów, a ponadto - dalszym wydatnym opóźnieniem ich publikacji i - w przyszłości - poważnymi trudnościami ich opracowania. Dotyczy to również materiałów zgromadzonych przez S.Krukowskiego w latach 1945-1954. O materiałach tych brak bliższych danych. Pochodzą one wyłącznie ze stanowisk wydmych w dolinie Kamienny - z okolic Skarżyska-Kamienny. S.Krukowski gromadził je korzystając z subwencji lokalnych i centralnych władz państwowych, a ostatnio również Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN. Wyników swoich powojennych prac terenowych S.Krukowski dotychczas nie przedstawił i nie opublikował, przynajmniej jako sprawozdania.

x

3 Podany tu przegląd prac terenowych obejmuje wyłącznie badania autora, przeprowadzone z ramienia Zakładu. Fakt ten nie jest wynikiem tendencji centralistycznych Zakładu, lecz braku specjalistów w zakresie paleolitu, mogących prowadzić samodzielnie prace badawcze terenowe, nie zaś (prace) mające na celu jedynie eksplorację zawartości kulturowej stanowisk jaskiniowych, lessowych i wydmych. Te ostatnie, niestety, podobnie jak to miało miejsce w czasach J. Przyborowskiego - są nadal traktowane jedynie jako łatwo dostępne źródło ^{główny obszar} kolekcji wyrobów krzemienych, zasilających bądź zbiory prywatne, bądź muzealne, względnie zbiory katedr archeologii. O tego rodzaju "badaniach" stanowisk wydmych informują jedynie kronikarskie wzmianki, jakie były podawane w miesięczniku "Z otchłani wieków".

Stanowiska paleolityczne jaskiniowe i lessowe zabezpieczają od badań" amatorskich znaczne koszta prac wykopaliskowych oraz ustawa konserwatorska, nie zabezpieczają natomiast tych stanowisk przed "badaniami" nastawionymi na pozyskanie efektownych lub unikatowych materiałów muzealnych.

Rezygnując z dociekań czym się kierowało Muzeum Archeologiczne w Łodzi i czy działało zgodnie ze swymi uprawnieniami statutowymi podejmując w 1952 r. badania stanowisk jaskiniowych na terenie województwa Stalinogrodzkiego, mianowicie w Podlesicach i Skarżycach, pow. Zawiercie - sprawę należy postawić w płaszczyźnie zasadniczej - in-

teresu Nauki, a więc: czy, powierzając przeprowadzenie badań wymienionych stanowisk Kierownictwo Muzeum miało obiektywne dane, że to zadanie wykonane zostanie należycie i czy przedstawione mu wyniki tych badań to potwierdziły?

Moja negatywna ocena pracy wykopaliskowej w jaskini na "Dziadowej Skale" dr M. Chmielewskiej i mgra W. Chmielewskiego kwestionuje poprawność ich decyzji podjęcia się wykonania zadania przerastającego ich aktualne przygotowanie. Na jej powzięcie, prawdopodobnie, wpłynął decydująco fakt uczestnictwa w pracach wykopaliskowych w tej jaskini prof. dra J. Dylika jako konsultanta geologicznego przekopywanych utworów namuliskowych. Witając z uznaniem sam fakt tego rodzaju współpracy przedstawiciela nauki geologicznej z archeologami - w tym jednak wypadku na wynikach zaciążył ujemnie brak doświadczenia w prowadzeniu badań i oznaczaniu utworów budujących namuliska jaskiniowe. Na szczęście, przekopana część namuliska, prócz nielicznych i bezładnie występujących kości, zawierała kilka luźnie występujących na różnych poziomach niecharakterystycznych okazów krzemienych. Sprawa ma zatem znaczenie zasadnicze - na przyszłość. W swoim pojmowaniu sprawy nie jestem odosobniony, bo, mówiąc słowami prof. dra J. Stacha (16, str. 21) "Potrzeba wszechstronnego zbadania jaskiń, a więc zespołowego (geologa, biologa, florysty, faunisty, antropologa, prehistoryka) jest tak ważna, że nie powinno się nawet pozwalać na podejmowanie poszukiwań w jaskiniach pojedynczym osobom, lecz tylko zespołom złożonym z przyrodników dobrze przygotowanym w swych specjalnościach".

Swoją negatywną ocenę wyników badań namuliska i sposobu ich przedstawienia oraz zastosowanej metody wykopaliskowej i oznaczeń wyrobów krzemienych opieram na wspólnej publikacji sprawozdawczej prowadzących badania w jaskini omawianej (17). Nie miejsce tu na szczegółową analizę krytyczną tej publikacji. Dla pełności obrazu dodam, iż prace w tej jaskini były kontynuowane w 1954 r "dzięki poparciu Instytutu Historii i Kultury Materialnej PAN" (l.c. str. 52).

Wstęp^W zacytowanej publikacji wyjaśnia okoliczności podjęcia w 1952 r. przez dr M. Chmielewską i mgra W. Chmielewskiego "prac wykopaliskowych w jaskini w Dziadowej Skale". Oto, jako "pracownicy Działu starszej epoki kamienia Muzeum Archeologicznego w Łodzi, przystąpili do systematycznych badań osadnictwa paleolitycznego w dorzeczu górnej Pilicy i Warty. Rozpoczęto je od poszukiwań stanowisk otwartych i jaskiniowych". Zapowiedź ta nie może nie budzić poważnego niepokoju. Nie możemy zgodzić się na pomnażanie zbiorów paleolitycznych materiałami wartości materiałów pochodzących z badań G. Ossowskiego i J. Zawiszy; nie możemy zgodzić się na powtarzanie błędów archeologii francuskiej, która przez długi czas tolerowała entuzjazm badawczy w stosunku do stanowisk paleolitycznych, zwłaszcza jaskiniowych, uosobieniem którego był taki, na skalę światową, znawca paleolitu jak abbé

H. Breuil. Ze skutkami tego okresu entuzjazmu badawczego ma obecnie kłopot nie tylko archeologia francuska i to nie tylko w zakresie zagadnień stratygraficzno-chronologicznych, lecz nawet w zakresie składu i charakterystyki morfologiczno-typologicznej wyróżnionych zespołów przemysłowych, stanowiących podstawę podziału paleolitu nie tylko francuskiego.

Praca w dziale starszej epoki kamienia w Muzeum oraz zacytowana zapowiedź systematycznych badań stanowisk paleolitycznych świadczą niewątpliwie o szczególnym zainteresowaniu dr M. Chmielowskiej i mgra W. Chmielowskiego do zagadnień paleolitu i o zamiarze specjalizacji w tej dziedzinie. Jeżeli tak jest - winni mieć okazane daleko idące ułatwienia i pomoc w opanowaniu przedmiotu na drodze studiów oraz praktyki terenowej i kameralnej.

x

W zakończeniu podanego tu przeglądu prac badawczych terenowych, prowadzonych początkowo z ramienia Państwowego Muzeum Archeologicznego a następnie Zakładu, nie można nie dać ich oceny, która odpowiadałaby na pytanie: co istotnego charakteryzuje prowadzone w Polsce badania w zakresie paleolitu?

Istotnym w tych badaniach jest uznanie ich że są badaniami geologicznymi, stosującymi w pracy terenowej metodę makro i mikrostratygraficzną, wyposażoną w kryteria z zakresu geologii dynamicznej, sedymentologii, częściowo petrografii, kriologii, geomorfologii - przy stosunku do artefaktów paleolitycznych jak do skamielin, których charakter rozmieszczenia w złożu oraz stan zachowania traktowane są jako ważne pomocnicze kryteria geologiczne. Następnie: istotnym w tych badaniach jest to, że uzyskane wyniki badań stratygraficznych danego stanowiska paleolitycznego kontrolują ^{z warunkami} wynikami badań stratygraficznych na terenach przyległych, w celu uzyskania niezbędnych nawiązań, mających nie tylko lokalne znaczenie. Wreszcie - trzecią istotną cechą tych badań jest to, że czynią one zadość warunkowi, który zapewnia najlepsze wyniki, mianowicie warunkowi kumulacji przez prowadzącego badania stanowisk paleolitycznych specjalności geologa plejstocenisty i systematyka wyrobów krzemiennych paleolitycznych. Oczywiście niemniej korzystne wyniki dałyby badania zespołowe, pod warunkiem że geolog plejstocenista byłby stale obecny na danym stanowisku, że prowadziłby jego badania w zakresie zagadnień sedymentologicznych i stratygraficzno-chronologicznych, bazując je na szerokim tle lokalnych stosunków geomorfologicznych i stratygraficznych.

Gdyby nasuwały się wątpliwości, czy badania stanowisk paleolitycznych winny mieć przede wszystkim charakter badań geologicznych, to na pytanie to, niech odpowie przykład stanowisk oryńskich Góra Puławska, i Zwierzyniec I. Sprawa jakiego są one wieku geologicznego ma podstawowe znaczenie dla zagadnień kulturowych. Powstaje jednak pytanie: według którego z istniejących u nas, w Niemczech i we Francji schematów podziału plejstocenu oznaczyć wiek tych stanowisk oryńskich. Podobnie przedstawia się zagadnienie wieku stanowisk paleolitycznych nie tylko u nas, lecz również w krajach zacytowanych. Jest to zatem zagadnienie otwarte i do jego wyjaśnienia walnie przyczynić się mogą badania stanowisk paleolitycznych traktowanych jako obiekty geologiczne.

a ponadto ma znaczenie również dla rozstrzygnięcia sprawy chronologicznej

Podobne trudności istnieją nie tylko u nas, a także w Niemczech i we Francji na zagadnieniu o podziale plejstocenu na interglacjalny i periglacjalny (np. lesne), karain i krumplazjny.

Podobne trudności istnieją nie tylko u nas, a także w Niemczech i we Francji na zagadnieniu o podziale plejstocenu na interglacjalny i periglacjalny (np. lesne), karain i krumplazjny i t. p. Są to zagadnienia otwarte i do wyjaśnienia ich przyczynić się mogą przede wszystkim badania stanowisk paleolitycznych, traktowanych jako obiekty geologiczne.